

author was identified an essence of social competence, and a specificity and components thereof were taken into account in children of a junior school age with autism. The carried out study has provided a basis for a development of diagnostic principles of a development of a social competence of children of elementary school age with autism in conditions of inclusive education. The author has proposed criteria and indicators of a development of a social competence of children of elementary school age with autism in conditions of inclusive education. The article represents known classic and innovative authoring techniques of a diagnostics of a social competence of children with autism. The study enabled to make conclusions, which are in conditions of an early diagnostics and correction, that children with autism integrate into society more quickly and more successful, which provides an opportunity for educational and social inclusion in its turn.

Key words: children with autism, diagnostics of a social competence, criteria, indicators, diagnostic methods.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Рассказова О. И.

УДК 374.28(09)

Р. В. Зозуляк-Случник

**КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Системотворчим компонентом методології дослідження процесу формування професійної етики майбутніх соціальних працівників виступає компетентнісний підхід. Адже глобалізаційні процеси та трансформація соціально-політичних, економічних відносин у Європі зумовлюють зміну і масштабність соціальних завдань у сучасному українському суспільстві. Це спонукає до нових викликів у вищій професійній освіті, котра покликана здійснювати підготовку конкурентоспроможних, компетентних працівників соціальної сфери, котрі мають володіти сучасними технологіями соціального партнерства, життезабезпечення соціальних груп, колективу, сім'ї, індивіда, бути кваліфікованими й мобільними. Досягнення означених цілей великою мірою продиктоване рівнем професійно-етичної компетентності майбутніх соціальних працівників, котрі навчаються в університетах, рівнем сформованості їх морально-духовної сфери.

Відомо, що компетентнісний підхід в освіті почав формуватися у західній науковій літературі із 60-х років, а у вітчизняній – із 90-х років

XX століття як результат зростання вимог ринку праці до особистості фахівця.

«Компетентність» у перекладі з латинської – «competentia», від «compero» – спільно добиватися, досягати, відповідати, підходити. У словниках дана категорія трактується як «володіння знаннями, що дозволяють робити висновок про що-небудь», «обізнаність у чому-небудь», «авторитетність, повноправність» тощо. У широкому сенсі слова, «компетентний» (лат. competens, competentis – здатний) – той, що «знає, досвідчений у певній галузі»; «має право відповідно до своїх знань робити висновок будь-що» [4; 6; 8; 9; 14].

Проблемам компетентнісного підходу у фаховості значну увагу приділяли як зарубіжні, так і вітчизняні науковці В. Багрій, В. Баранюк, В. Беспалько, Л. Волошко, І. Єлісеєва, Б. Жиганов, Е. Зеер, Д. Іванов, П. Каравелло, В. Луговий, Н. Ничкало, О. Овчарук, Дж. Равен, С. Рачев, О. Пометун, В. Романова, Г. Селевко, М. Чобітко та інші. Його розробкою у професійній освіті займалися Федеральний статистичний департамент Швейцарії, Національний центр освітньої статистики США та Канади. Саме вони створили програму «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади» («DeSeCo») [7, с. 10], стверджує, що структура компетентності охоплює пізнавальне ставлення і практичні навички, цінності, емоції, поведінкові компоненти, знання й уміння.

Метою статті є обґрутування дослідження професійно-етичної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах компетентнісного підходу.

Ідея єдності процесу формування особистості як професіонала і професіонала як особистості, тобто суб'єкта життєдіяльності загалом, спонукають до продуктивної розробки структури професійної компетентності як кінцевого результату і показника сформованості якості професійної підготовки фахівця. Так, Дж. Равен у праці «Компетентність у сучасному суспільстві» наголошує, що формування фахівця – це не тільки і не стільки створення комфортних внутрішніх і зовнішніх умов діяльності, скільки виховання фахівця як особистості. Науковець уточнює, що знання, уміння і навички складають виконавчу складову професійної діяльності й успішно формуються лише у випадку особистісного прийняття та усвідомлення важливого суспільного значення певної мети, що й визначає формування справжньої відповідальності, ініціативи та готовності до діяльності. За його твердженням, «компетентність – це специфічна здібність, що потрібна для ефективного виконання певної дії у конкретній предметній сфері, яка охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії» [11, с. 6].

На відміну від традиційних знань, умінь і навичок, спрямованих на засвоєння встановленого в державних стандартах набору навчальних предметів, компетентності зорієнтовані на розвиток суб'єктності та пов'язані з культурою мислення, рефлексією, самостійністю,

відповідальністю за прийняті рішення і вчинки в органічній єдності з духовно-моральними, ціннісними настановами особистості, незалежно від сфери й галузі їх застосування.

На основі цього доходимо висновку, що ключовою ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно-зорієнтована освіта, що спрямована на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях життедіяльності. Звідси компетентнісний підхід у формуванні професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах означає сформованість ключових етичних компетентностей, до яких належать професійно-етичні знання, уміння й особистісно-моральні якості; професійна майстерність майбутніх соціальних працівників; усвідомлення суспільно-моральної цінності професії студентом; управління процесом формування ключових етично-моральних чеснот.

Разом із тим ми погоджуємося із твердженням науковця В. Беспалько, що формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи у університетах виступає як «педагогічна система, що являє собою сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого та навмисного педагогічного впливу на формування особистості фахівця» [2, с. 6].

Дослідник В. Ягупов конкретизував суть компетентності. На його думку, компетентність – це «підготовленість (теоретична і практична), здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єктна), наявність позитивних ставлень і розвинених якостей особи та її готовність (професійна, особистісна, психологічна) як суб'єкта діяльності до певного виду діяльності» [13, с. 51].

Разом із терміном «компетентність» у педагогічних дослідженнях розглядається поняття «професійна компетентність». Із аналізу наукових джерел випливає, що йдеться про професійну підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденній діяльності.

Нам імпонує твердження науковця В. Сластьоніна, котрий професійну компетентність подає як інтегральну характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, яка з рівнем знань і вмінь, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, відображає й соціально-моральну позицію особистості [12, с 34–35]. Співзвучні стосовно цього і думки Т. Браже про те, що професійна компетентність фахівця, котрий працює у системі «людина–людина», визначається не тільки базовими знаннями й уміннями, але й ціннісними орієнтаціями, мотивами діяльності, усвідомленням самого себе у світі та світу навколо себе, стилями взаємодії з людьми, загальною культурою та здатністю до розвитку свого творчого потенціалу [3, с. 90–92].

Узагальнюючи результати вивчення поданих підходів до професійно-етичної компетентності соціального працівника, вважаємо доцільним наголосити на тому, що професійно-етично компетентний майбутній соціальний працівник є всебічно (особистісно, професійно,

морально) підготовлений до здійснення професійної діяльності в соціумі, яка спрямована на морально-етичні аспекти здійснення допомоги і захисту тим особам суспільства, котрі цього потребують.

Отже, опираючись на сказане вище, можемо сформулювати напрями розвитку компетентнісного підходу:

- чітке виокремлення системи понять і логіки формування важливих у професійно-етичному спрямуванні спеціально структурованих моральних знань, умінь, навичок, що відповідають сучасним поняттям «професійна компетентність», «етична компетентність соціального працівника»;
- визначення орієнтирів у конструюванні змісту процесу формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах;
- окреслення стрижневих, загальних і спеціальних професійних компетенцій, більш точної й діагностично виваженої системи виміру рівня етичної компетентності майбутнього соціального працівника на всіх етапах його професійної підготовки [1, с 149].

Також проведений аналіз наукових джерел дав нам можливість виокремити види і суть компонентів професійно-етичної компетентності майбутніх соціальних працівників з комплексною опорою на ціннісно-моральні, професійно-етичні знання та вміння, особистісні та професійно важливі якості, які є ознакою готовності до фахової діяльності, а саме:

- загальнокультурний – розглядається як наявність стійкої системи духовних, моральних та культурних цінностей майбутніх соціальних працівників;
- аксіологічний – пов’язаний із формуванням ціннісних орієнтацій майбутнього соціального працівника, умінням обирати цільові і смислові установки для розв’язання комплексних професійно-етичних завдань;
- фаховий – передбачає наявність глибоких професійних знань і широку ерудицію у сфері вирішення соціальних проблем на всіх рівнях суспільної структури і конкретного її члена, у тому числі: наявність системи технологічних, морально-етичних знань і вмінь означені професії, способів виконання окремих функцій і застосування сучасних механізмів, методів, форм і засобів при захисті прав та інтересів усіх членів суспільства; високий рівень культури фахівця соціальної роботи;
- комунікативний – означає високий рівень знань закономірностей спілкування, міжособистісних взаємин, оволодіння принципами толерантності, застосування засобів інтеркультурної взаємодії, здібності до емпатії, самоконтролю, взаємин, культури вербалної і невербалної взаємодії;
- психологічний – включає знання соціальним працівником основ загальної психології, психологічних основ професійної діяльності та професійної підготовки фахівців соціальної сфери до кризової психосоціальної допомоги вразливим групам населення: літнім людям, сім’ям, що мають дітей з обмеженнями здоров’я ;

- аутопсихологічний – включає уміння усвідомлювати цілі, сутність, зміст і результати власної діяльності; знання про способи професійно-етичного самовдосконалення;
- моніторинговий – розглядається як сукупність безперервних контрольних дій, які дають змогу спостерігати та коригувати процес формування професійно-етичної компетентності. Причому моніторингом у побудові навчальної діяльності є якість професійно-етичної підготовки майбутніх соціальних працівників [5, с. 125–127].

Ми дотримуємося твердження науковця Л. Петренко, котра зазначає, що компетентнісний підхід у підготовці кваліфікованих спеціалістів вимагає вилучення із змісту освіти того, що не має безпосереднього стосунку до майбутньої професії. «Її реалізація здійснюється шляхом структурування змісту освіти у вигляді низки компетенцій, необхідних для виконання професійних функцій. На жаль, перехід на компетентнісну парадигму навчання в вітчизняній професійній освіті здійснюється повільно» [10, с. 125–127]. Так, у системі навчально-методичної роботи університетів чіткого виокремлення професійно-етичних компетентностей майбутніх соціальних працівників нами не виявлено. Тому, вважаємо, що планування навчально-виховної роботи з майбутніми соціальними працівниками на компетентнісній основі є вимогою часу. Звідси постає необхідність у професійно-етичному формуванні майбутніх соціальних працівників університетів компетентнісного підходу, що вимагає кардинальних змін у зміст вищої освіти, зокрема самоосвіти. Очікуваними показниками їх запровадження в освітній процес університетів є посилення результативного компоненту моделі саморозвитку і самоосвіти студентів спеціальності «Соціальна робота», наповнення мети, змісту відповідних дисциплін реалістичним смыслом.

Отже, компетентнісний підхід до формування професійної етики соціальних працівників в університетах передбачає їх професійну підготовку, орієнтовану на засвоєння етичних і професійно-моральних знань, умінь і особистісних якостей, важливих для визначення характеру, мети й завдань його майбутньої діяльності, спрямованої на формування професійно досконалих, соціально активних, морально стійких громадян України.

Безперечним фактом є те, що компетентність та професіоналізм є базовими у діяльності фахівців соціальної сфери, що включають: необхідний рівень загальноосвітніх знань, вимоги до схильностей та інтересів, медичні, психофізіологічні, вимоги до інтелекту та емоційно-вольової сфери, морально-ділових якостей. Тому в безпосередньому взаємозв'язку з компетентнісним підходом у дослідженні зasad формування професійної етики соціальних працівників в університетах знаходиться акмеологічний підхід. Адже саме ключові професійні компетентності є наріжним каменем їхньої фаховості, а проблеми професійного зростання особистості, її успішності залишаються

центральними для акмеології. Означене зумовлює подальше дослідження акмеологічного підходу у процесі формування професійної етики майбутніх соціальних працівників.

Список використаної літератури

- 1. Без'язикий Б. І.** Теоретичні і методичні засади формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійної підготовки : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Б. І. Без'язикий. – Харків, 2016. – 435 с.
- 2. Беспалько В. П.** Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / В. П. Безпалько, Ю. Г. Татур. – М. : Высш. шк., 1989. – 144 с.
- 3. Браже Т. Г.** Развитие творческого потенциала учителя / Т. Г. Браже // Советская педагогика. – 1989. – №8. – С. 89–94.
- 4. Гочаренко С. У.** Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
- 5. Михюк М. І.** Теоретичні і методичні основи розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Михюк Марія Іванівна. – К., 2016. – 652 с.
- 6. Ничкало Н. Г.** Развитие в Украине исследований по проблемам педагогики и психологии профессионального образования на рубеже столетий / Европейский фонд образования ; Национальный «Центр Украина». – К. : Науковий світ, 2004. – 67 с.
- 7. Овчарук О. В.** Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
- 8. Ожегов С. И.** Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова, – [4-е изд., доп.]. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.
- 9. Педагогічна майстерність** : підруч. / [Зязюн І., Крамущенко Л., Кривоніс І. та ін.]; / за ред. І. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 286 с.
- 10. Петренко Л. М.** Теорія і методика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : дис. ... д-ра пед. наук у формі наук. доповіді : 13.00.04 / Петренко Лариса Михайлівна. – К., 2014. – 670 с.
- 11. Равен Дж.** Компетентность в современном общении: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен; [пер. с англ.]. – М. : Когито-Центр, 2002. – 396 с.
- 12. Сластенин В. А.** Педагогика : учеб. пособ. для высш. учеб. завед. / Сластенин В., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. ; под ред. В. А. Сластенина. – [4-е изд., стереотип.]. – М. : Изд. центр «Академия», 2005. – 576 с.
- 13. Ягупов В. В.** Провідні методологічні характеристики основних видів компетентності майбутніх фахівців, що формуються в системі професійно-технічної освіти / В. В. Ягупов // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. – К. : Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України, 2012. – Вип. 2. – С. 45–59.
- 14. Яременко В.** Новий тлумачний словник української мови [текст] : у 3 т. / В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2006. – Т. 2. – 926 с.

Зозуляк-Случик Р. В. Компетентнісний підхід у процесі формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в умовах модернізації вищої освіти

У статті обґрунтовано особливість здійснення професійної підготовки соціальних працівників на засадах компетентнісного підходу в умовах модернізації вищої освіти України. Уточнено сутність поняття «компетентність» у соціальній роботі. Виокремлено роль компетентнісного підходу в професійно-етичній підготовці фахівців. Здійснено теоретичний аналіз психологічної, педагогічної, соціологічної наукової бази задля виокремлення поглядів науковців на процес формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів соціальної сфери. Сформульовано напрями розвитку компетентнісного підходу та окреслено види і суть компонентів професійно-етичної компетентності майбутніх соціальних працівників з комплексною опорою на ціннісно-моральні, професійно-етичні знання та вміння, особистісні та професійно важливі якості.

Ключові слова: компетентнісний підхід, вища освіта, професійна підготовка, соціальний працівник, соціальна робота.

Зозуляк-Случик Р. В. Компетентностный подход в процессе формирования профессиональной этики будущих социальных работников в условиях модернизации образования

В статье обосновано особенности осуществления профессиональной подготовки социальных работников на основе компетентностного подхода в условиях модернизации образования Украины. Проанализировано сущность понятия «компетентность» в социальной работе. Выделены роль компетентностного подхода в профессионально-этической подготовке специалистов. Осуществлено теоретический анализ психологической, педагогической, социологической научной базы для выделения взглядов ученых на процесс формирования профессиональной компетентности будущих специалистов социальной сферы. Сформулировано направления развития компетентностного подхода и обозначены виды и сущность компонентов профессионально-этической компетентности будущих социальных работников с комплексной опорой на ценностно-нравственные, профессионально-этические знания и умения, личностные и профессионально значимые качества.

Ключевые слова: компетентностный подход, высшее образование, профессиональная подготовка, социальный работник, социальная работа.

Zozulak-Sluchik G. Competence Approach in the Process of Formation of Professional Ethics of Future Social Workers in the Conditions of Modernization of Higher Education

In the article the peculiarity of the training of social workers on the basis of competence approach in the conditions of modernization of higher

education of Ukraine. Clarified the essence of the concept "competence" in social work. Highlighted the role of the competence approach in professional ethics training. Carried out a theoretical analysis of psychological, pedagogical, sociological scientific base to highlight the views of scientists on the process of formation of professional competence of future specialists of social sphere. Formulated directions for the development of competence-based approach and identifies the types and nature of the components of professional and ethical competence of future social workers with a comprehensive, building on values-the moral, professional and ethical knowledge and skills, personal and professionally important qualities.

Key words: competence approach, higher education, vocational training, social worker, social work.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2017 р.

Прийнято до друку 24.11.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 38.017.66

В. П. Мороз

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

В умовах високої конкурентоспроможності спеціалістів та економічної державної нестабільності актуальним постає питання формування не тільки освіченої та професійно обізнаної молоді, а й досвідченої в питаннях управління колективом, планування та організації власної діяльності, ефективної комунікативної взаємодії під час навчання в вищому навчальному закладі, тобто з розвиненими лідерськими якостями. Основним фундаментом до здобуття практичного досвіду лідерства є активна робота в органах студентського самоврядування, реалізації соціально значущих проектів, у тому числі міжвузівських.

Проблему лідерства, розвитку лідерських якостей особистості висвітлено в дослідженнях вітчизняних (М. Гаврилюк, О. Євтихов, Н. Жеребова, Р. Кричевський, А. Лутошкін, Б. Паригін, А. Петровський, Л. Уманський, О. Уманський, О. Чернишов та інші) та зарубіжних (Е. Богардус, К. Берд, К. Бланшар, М. Вебер, Р. Стогдилл, П. Херсі, Ф. Фідлер та ін.) науковців. Зокрема, у працях Л. Конишевої, А. Макаренка, О. Маковського, І. Морозова, О. Нестулі, М. Рожкова, С. Русової, В. Сухомлинського, С. Шацького, Л. Шигапової розкрито проблеми виховання лідера в колективі.